

Những Từ Đầu Tiên: Hoạch Định Dạy Nói và Dạy Chữ (Early Words: Language and Literacy Training Initiative)

Lập Lại rồi Lập Lại! 18 – 30 tháng (Again! Again! 18-30 months)

Những chương trình dự bị mẫu giáo phẩm chất cao có thể đẩy mạnh kỹ năng học nói và học chữ, và cuối cùng là đọc hiểu thông thạo ... bằng cách tạo cơ hội cho trẻ học nói theo nhiều cách, tổ chức thật nhiều buổi trò chuyện lý thú thu hút các em tham gia, tạo cơ hội vui đùa với ngôn ngữ, nhờ đó giúp nhận thức về các âm vị, và bằng cách kết hợp tác dụng tốt của chữ viết vào những hoạt động hàng ngày.

(Starting Out Right [Khởi Đầu Đúng Cách], tr. 44)

Lời tựa

Mục đích phần này:

Quý vị sẽ:

- Hiểu những bước quan trọng của việc học nói và học chữ điển hình trong những năm trẻ đi chập chững (18 tháng - 3 năm).
- Tìm hiểu khi nào cần lưu tâm đến việc học nói của trẻ.
- Tìm hiểu cách khuyến khích trẻ học nói.
- Học cách đọc cùng với trẻ.
- Học về năm hành động quý vị có thể thực hiện ngay trong chương trình của mình.

Hoạch định dạy Những Từ Đầu Tiên được thực hiện nhờ sự tài trợ hào phóng của Ủy Ban Trẻ, Gia Đình và Cộng Đồng Quận Multnomah, và Legacy Health System.

Thực tập suy nghĩ:

Trò chuyện với trẻ chập chững có điều gì đáng yêu?

Trò chuyện với trẻ chập chững có điều gì khó khăn?

Đọc với trẻ chập chững có điều gì đáng yêu?

Đọc với trẻ chập chững có điều gì khó khăn?

Quý vị giải quyết như thế nào?

Tuổi và Các Thời Kỳ Học Nói và Học Chữ

Để biết thêm về những thành quả học nói và học chữ của trẻ chập chững, xem *Khởi Đầu Đúng Cách*, trang 59.

Trẻ chập chững cứng cáp hơn:

- thêm được nhiều từ ngữ mới vào vốn từ của mình,
- học nói thành câu (thường là chưa đầy đủ),
- học cách tiếp chuyện bạn đồng lứa và người lớn (dù bạn cùng tuổi không phải bao giờ cũng nhận biết hay đáp lại nỗ lực giao tiếp của các em),
- có thể nói được rất nhiều chỉ với hai từ, và
- cố gắng tìm hiểu văn phạm ngôn ngữ của mình.

Các em thường:

- dùng “sai” từ khi cố gắng mô tả sự vật (gọi “dê” là “chó” hoặc khẳng khẳng rằng cậu bé tóc dài là con gái),
- nói từ ngữ (câu) theo đúng thứ tự, cả khi văn phạm “sai” hay chưa đầy đủ (“Con xuống đất [I down stairs]”), và
- phạm lỗi phổ biến khi phát âm (chẳng hạn như mẫu tự l và r)

Trẻ có thể

- nhận biết sách quen qua bìa,
- hiểu rằng sách được sử dụng theo cách riêng (phải lật sang trang, sự vật nói đến có liên quan với tranh ảnh trong đó),
- gọi tên vật thể trong sách và nói về các nhân vật,
- nhận biết các chữ cái dù cho có thể gọi tên sai (nói “a” là “t”).

Các em thích:

- vắn, nhịp điệu, lập lại, và hát,
- nghĩ ra những câu chuyện,
- làm ra vẽ đọc truyện,
- nguệch ngoạc và ghi bằng viết chì, viết mực và bút lông,
- nhìn quý vị viết hoặc vẽ cho mình, và
- nghe quý vị đọc.

Khi nào quý vị phải lưu tâm ?

- Trước hết, nên nhớ rằng trẻ học nói với tốc độ và phong cách riêng của mình.

Thí dụ như nhiều trẻ từ 18 đến 24 tháng bắt đầu ghép từ với nhau. Tuy vậy, một số em có vẻ không muốn trò chuyện, cả khi hiểu hầu hết những gì người khác nói với mình.

Nếu trẻ có vẻ hiểu gần hết những gì quý vị nói nhưng lại ít trò chuyện, không có gì phải lo lắng.

Một vài cách cư xử cần lưu ý là:

- trẻ không nhìn người khác, không trò chuyện, hoặc có vẻ không muốn giao tiếp. Cần nhớ rằng một số nền văn hóa không cho trẻ nhìn thẳng vào mắt người lớn. Nhưng nếu em tránh ánh mắt và cưỡng lại mọi việc giao tiếp với quý vị, cần phải báo cho phụ huynh biết.
- trẻ từ hai đến ba tuổi không thể gọi tên những vật thể căn bản hay vật thường dùng đến trong đời sống (ghế, giày, mắt, mũi, sữa, nước trái cây) cần được quan tâm hơn.
- ngôn từ rất khó hiểu. Mọi trẻ ở độ tuổi này nói những điều khó hiểu, nhưng cũng nói nhiều điều khác gần như người lớn nào cũng hiểu được. Nhưng nếu *chỉ có* phụ huynh hay người chăm sóc chánh hiểu được, trẻ cần được chuyên viên ngôn ngữ giúp đỡ.

Để thử thính giác miễn phí cho trẻ, xin liên lạc với Denise Woods tại Khu Dịch Vụ Giáo Dục Multnomah theo số 262-4100 hoặc gọi Bệnh Xá Tai, tiểu bang Portland, theo số 725-3070.

Ghi chú về tuổi và các thời kỳ

Học Nói

Trẻ chập chững rất khao khát học từ ngữ.

- Người ta định rằng, trẻ chập chững học khoảng 9 từ mới mỗi ngày (nghĩa là gần 63 từ mới mỗi tuần)!

Các em phải học thật nhanh. Đến bốn tuổi, một trẻ trung bình biết được khoảng 5,000 từ.

- Trẻ học từ ngữ mới từ mọi người xung quanh. Hãy trò chuyện, trò chuyện nữa, trò chuyện mãi với các em! Quý vị càng nói nhiều điều và càng sử dụng nhiều từ ngữ, trẻ càng học được nhiều hơn.
- Nhắc lại những điều quen thuộc. Trẻ chỉ mới bắt đầu sắp xếp điều mình biết với những gì có thể nói. Khi quý vị nói về vật thể hay hoạt động quen thuộc, các em dễ tham gia trò chuyện hơn.
- Và khi quý vị nghĩ rằng trẻ không lắng nghe... Các em thường rất bận rộn, và có thể có vẻ không để ý đến quý vị. Đừng nghĩ sai lầm! Trẻ lắng nghe và chú ý theo nhiều cách (không chỉ ngồi yên nhìn quý vị).

Ghi chú về học nói

Chọn và áp dụng hành động : Cảm thấy ...

Học được nhiều từ ngữ, trẻ chập chững cũng học cách mô tả sự vật quanh mình.
Các em có thể cho quý vị biết vật gì đó nóng, lạnh hay mềm.

Cho vào hộp cảm giác các vật lỏm chổm, phẳng, thô, có thớ, xoắn, rậm lông, cứng, mềm, da thú, xộp, có gai, dai, có hạt, uốn khúc, nhám, mượt, trơn láng, mấp mô.

Nói về những vật nhớt, dính, cứng và giòn, bóng mượt, trơn hay nhớt nháp.

Chọn và áp dụng hành động : Tôi thấy.

Trẻ chập chững thích tìm kiếm đồ vật. Chơi trò “I Spy (Tôi thấy)” giúp luyện kỹ năng nghe trong trò chơi tìm kiếm.

Trò chơi rất đơn giản. Chẳng hạn có thể nói, “I spy with my little eye, a teddy bear [Với đôi mắt của mình, tôi thấy chú gấu nhồi bông]”. Yêu cầu trẻ chỉ vào gấu nhồi bông và khen ngợi khi các em chỉ đúng.

Khi trẻ lớn hơn một chút và quen hơn với trò chơi, có thể nói những điều trừu tượng hơn. Thí dụ,

“I spy with my little eye, something red/blue/green/yellow.”

(“Với đôi mắt của mình, tôi thấy vật gì đó màu đỏ/xanh dương/xanh lá cây/vàng”.)

“I spy with my little eye, something that says, ‘moo’.”

(“Với đôi mắt của mình, tôi thấy con gì đó kêu 'Ụm-bò’”.)

“I spy with my little eye, something to drink with.”

(“Với đôi mắt của mình, tôi thấy vật gì đó để uống”.)

Khởi Đầu Đúng Cách (tr. 19-20) có nhiều thí dụ về những hoạt động vui học nói và học viết khác có thể cho trẻ thực hiện.

Gợi ý về cách khuyến khích trẻ chập chững nói

- Mở rộng những gì các em nói.
Chỉ với hai từ, trẻ chập chững có thể bày tỏ rất nhiều điều (“thêm nước trái cây”, “xe chạy”). Có thể giúp các em thêm vào chỗ trống bằng cách mở rộng những gì đã nói thành câu đầy đủ (“Em có muốn uống thêm nước trái cây không?” “Chà, nhìn chiếc xe đang chạy kìa!”)
- Mở rộng ý những gì các em nói.
Khi trẻ nói với quý vị điều gì đó, có thể mở rộng lời em nói để thêm tin. Chẳng hạn khi trẻ nói “con bò” và chỉ vào hình ảnh, có thể đáp lại, “Đó là con bò! Một con bò nâu”.
- Lập lại những gì các em nói.
Lập lại những gì trẻ nói giúp các em hiểu được quý vị nói gì, vì có liên quan đến điều trẻ vừa nói xong.
- Dùng lời lẽ đơn giản mô tả hành động của mình và của trẻ. “Chúng ta mặc áo khoác vào và đi chơi”. Càng được nghe nói nhiều, trẻ càng có nhiều cơ hội học từ ngữ mới.
- Đặt câu hỏi đơn giản giúp trẻ mở rộng chuyện kể hoặc lời nói.
Có thể hỏi, “rồi chuyện gì xảy ra?”, “và ở đó còn ai nữa không?”, hay “em còn thấy gì nữa?” Những câu hỏi như vậy khuyến khích các em thêm ngày càng nhiều vào những gì mình nói. Dần dần các em sẽ kể xong câu chuyện trước khi quý vị kịp nhận thấy.
- Hỏi những điều khuyến khích các em “thêm” vào chỗ trống hoặc hoàn thành câu.
Chẳng hạn có thể nói, “Và vịt kêu ...” Nếu trẻ không đáp lại thì nói tiếp “Cạp cạp”. Trẻ thường lập lại những gì quý vị nói. Dùng âm giọng của mình để tỏ rằng quý vị đang mong đợi các em phát biểu.

Điều cần nhớ!

Đây chỉ là vui học, không phải trắc nghiệm! Nếu trẻ trả lời “sai”, hãy ủng hộ tích cực đóng góp của các em.

Chọn và áp dụng hành động : Nhịp điệu và âm nhạc

Nhịp điệu ca khúc là cách tuyệt vời để áp dụng kiến thức của các em về ngôn ngữ và âm thanh. Những khúc hát trẻ thơ khuyến khích giao tiếp là cách hiệu quả giúp các em cùng lúc học ngôn ngữ và phương pháp phối hợp.

Bài hát có từ ngữ lặp lại và vũ điệu kèm theo rất hữu ích cho trẻ học tiếng Anh như ngôn ngữ thứ hai.

Thí dụ như hát bài Gấu Nhồi Bông [Teddy Bear Song]:

Teddy bear, Teddy bear, turn around.
Teddy bear, Teddy bear, touch the ground
Teddy bear, Teddy bear, show your shoe.
Teddy bear, Teddy bear that will do.

Teddy bear, Teddy bear, brush your hair
Teddy bear, Teddy bear, climb the stair
Teddy bear, Teddy bear, reach for the sky
Teddy bear, Teddy bear, wave goodbye.

Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, quay lại đây
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, xuống đất đi
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, giơ giày tây
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, làm thật hay

Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, chải tóc lâu
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, leo lên lầu
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, vươn thật cao
Gấu bông nhồi, Gấu bông nhồi, vẫy tay chào.

Hoặc bài Nhện Nhỏ Xiu Xiu [Itsy, Bitsy Spider]

The itsy bitsy spider went up the water spout
Down came the rain
and washed the spider out.
Out came the sun
And dried out all the rain
And the itsy bitsy spider went up the spout again.

Nhện nhỏ xíu xiu leo tận cột nước cao

(Đặt ngón cái và ngón trỏ cả hai tay vào nhau và xoắn lại khi leo lên “cột nước”)

Trận mưa đổ xuống

(tay giơ khỏi đầu, bàn tay xòe, chỉ xuống)

Đẩy nhện đi tận đâu.

(giang tay ra như khi đang đẩy một vật ra xa người)

Mặt trời lấp ló

(đưa cánh tay lên khỏi đầu theo vòng tròn)

Xua tan mọi cơn mưa

(tay giơ khỏi đầu, bàn tay xòe và vừa đong đưa vừa hạ xuống).

Và nhện nhỏ trên cột nước lại đong đưa.

(Đặt ngón cái và ngón trỏ cả hai tay vào nhau và xoắn lại khi leo lên “cột nước”)

Trong *Khởi Đầu Đúng Cách*, trang 22 có thêm nhiều ý tưởng hay về ca khúc cho trẻ.

Học Chữ

Có rất nhiều cách “đọc” truyện cho trẻ chập chững.

- Nói về tranh ảnh. Không có quy tắc nào đòi hỏi phải đọc từ ngữ trên giấy.
- Chỉ đọc một số từ ngữ trong mỗi trang.
- Khởi đầu bằng cách đọc cho một trẻ nghe. Chắc hẳn những em khác sẽ đến xem có việc gì. Ngưng đọc và làm lại từ đầu, lần này đọc cho cả những trẻ mới đến.

Chọn và áp dụng hành động: Sáng tác truyện.

Cho trẻ nhiều loại tranh ảnh cắt ra từ sách báo (muông thú, ảnh gia đình, trẻ vui đùa, thực phẩm với màu sắc sỡ, cảnh thiên nhiên) hoặc hỏi xin phụ huynh ảnh gia đình không cần dùng nữa.

Để trẻ tự chọn tranh ảnh và dán vào tờ giấy. Nói các em kể chuyện đang diễn ra trong đó.

Ghi lại ngôn từ của trẻ dưới tranh ảnh đúng như đã nói, không sửa đổi văn phạm. Và đọc lại cho các em nghe.

Sáng tác một câu chuyện có trẻ là nhân vật chính. “Ngày xưa ngày xưa có một cô bé tên Ánh. Má của Ánh tên _____, bà ngoại tên _____, và cô mèo tên _____. Ánh thích đi mua sắm với má. Họ thích mua _____.

Tạo thói quen đọc sách.

- Cố gắng tạo thói quen đọc sách. Luôn luôn có thể bắt đầu bằng một ca khúc đơn giản hoặc mua tay, một dấu hiệu cho trẻ hiểu “đến giờ đọc sách”.
- Khi đã quen, trẻ lớn hơn một chút dễ đến và lắng nghe đọc hơn. Các em sẽ suy đoán điều gì sắp xảy ra.

Chọn sách dành cho lứa tuổi này, chẳng hạn

- sách bằng bìa cứng,
- sách có vần điệu và lặp lại,
- sách có tranh ảnh đẹp, rõ ràng,
- sách có những câu chuyện hay nhân vật quen thuộc, và
- sách cùng tạo ra với trẻ.

Lôi cuốn trẻ vào tiến trình

- Cho các em tạo âm thanh hòa nhịp với câu chuyện.
- Đặt câu hỏi về truyện vừa kể.
- Với truyện đã nghe rồi, khuyến khích trẻ cùng kể với mình.

Tạo một môi trường phong phú sách vở.

- Ghi tên vật dụng trong lớp ở ngang tầm mắt trẻ: bàn, ghế, phòng vệ sinh, trang cụ trình diễn, trung tâm âm nhạc, v.v...
- Tạo cơ hội cho trẻ sử dụng trang cụ tập viết. Chuẩn bị tinh thần vì sẽ rất dơ. Thông báo dự định cho phụ huynh. Yêu cầu họ gửi đến một bộ trang phục để mặc vẽ hoặc hỏi xem họ có phiền không nếu con mình học vẽ mà chỉ mặc tã hay đồ lót. Dùng bút lông và thuốc màu tẩy xóa được (và thật sự lau rửa được!).

Để biết thêm những ý tưởng sáng tạo khác về cách cho trẻ học chữ, xem trang 34-37, *Khởi Đầu Đúng Cách*.

Ghi chú về học chữ

Chọn và áp dụng hành động: Vẽ màu nước

Ngoáy và nguệch ngoạc là nền tảng kỹ năng viết ở trẻ. Cung cấp trang cụ tập viết cho các em (giấy, viết mực, viết chì, v.v...) là điều rất quan trọng, cả với trẻ chậm chững.

Tuy vậy, cả với người chăm sóc hăng hái nhất, đôi khi ý tưởng cho trẻ sử dụng viết mực và màu vẽ có thể hơi khó xử. Một lựa chọn là thử cho dùng màu nước ngoài trời vào ngày ấm áp, có nắng đẹp để các em khỏi làm dơ.

Mang các xô nước và cọ cỡ lớn ra ngoài trời. Cho trẻ nhúng cọ vào nước và “sơn” lên vỉa hè, đường xe hơi hoặc cả lên nhà.

Cách giải thích cho phụ huynh về những lo ngại "trước khi học đọc"

Một số phụ huynh lo lắng vì quý vị không dạy cho con họ các mẫu tự, cách đánh vần họ tên mình, v.v... Điều này cũng dễ hiểu. Phụ huynh muốn yên chí là con mình sẽ sẵn sàng đến trường.

Nói với phụ huynh rằng quý vị hiểu rõ cảm xúc của họ. Cho họ thấy những cách thức quý vị tạo dựng môi trường giúp trẻ học. Cho họ mượn đọc quyển Khởi Đầu Đúng Cách của mình. Thông báo ngay khi con họ đang học kỹ năng quan trọng trước khi học viết (nhận biết chữ cái có trong tên mình, “đọc” sách cho trẻ khác nghe, và v.v...).

Có một số hoạt động học nói và học chữ thú vị để phụ huynh áp dụng với con mình tại các trang 30-33, *Khởi Đầu Đúng Cách*.

Kết Luận

Một trăm năm nữa, tài khoản của tôi trong ngân hàng, nhà tôi cư ngụ, hoặc hiệu xe hơi tôi lái chẳng còn quan trọng nữa, nhưng thế giới có thể đổi khác vì tôi là người quan trọng trong cuộc đời của trẻ.
Vô danh

"Chúng tôi không luyện bài học vỡ lòng cho trẻ ở tuổi chập chững. Thay vào đó, chúng tôi tạo một môi trường ngôn ngữ phong phú. Chúng tôi dành thời gian ngồi thành vòng tròn, ca hát và nhịp tay theo lời. Khi đọc "Ba Chú Gấu [The Three Bears]", tôi không chỉ kể chuyện. Tôi cho các em thấy ba con thú nhồi bông. Tôi tìm ba chiếc ghế. Khi trẻ bắt đầu nói, tôi cố tìm hiểu các em nói gì và lập lại - cả khi không hoàn toàn hiểu được. Tôi giúp trẻ hiểu rằng ngôn ngữ có rất nhiều khả năng, và bằng cách sử dụng nó, các em có thể đạt được điều mình muốn".

Scott Hirose, Giáo viên/Chuyên viên trị liệu
Khởi Đầu Đúng Cách: Hướng Dẫn Giúp Trẻ Đọc Giỏi